

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Psicologia

Treball de Fi de Grau

Teràpia Assistida amb Gossos per a la reintegració sociolaboral. Programa d'intervenció al Centre Socioeducatiu Es Pinaret

Aida Risueño Mesquida

Grau de Psicologia

Any acadèmic 2019-20

DNI de l'alumne: 41657888N

Treball tutelat per Carolina Sitges Quirós

Departament de Psicologia

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☒	☐

Paraules clau del treball: teràpia assistida amb gossos, centre socioeducatiu, reintegració sociolaboral, habilitats socials.

Resum

L'internament en una institució penitenciària suposa un fort impacte en la vida dels joves, particularment en les seves relacions socials; a més a més, solen presentar dificultats per a establir vincles socials positius, ja que tenen una tendència a la conducta antisocial i, per tant, existeix el risc de que pateixin aïllament social. Per una altra banda, la desocupació també afavoreix la conducta antisocial. La Teràpia Assistida amb Animals (TAA) consisteix en una intervenció terapèutica en la que hi participen animals per aconseguir beneficis afectius, físics, cognitius i socials per a una persona o grup de persones. En aquest treball es planteja una proposta d'intervenció basada en un programa de teràpia assistida amb gossos per als joves del Centre Socioeducatiu Es Pinaret. El projecte combinarà formació teòrica i pràctica sobre educació canina per fomentar la reintegració sociolaboral dels usuaris i l'adopció dels gossos quan finalitzi el programa, i tallers per millorar les habilitats socials i la conducta prosocial.

Abstract

The internment in a penitentiary institution has a deep impact on youth's life, particularly on their social relationships; moreover, they usually have difficulties in the formation of positive bonds, because they have a tendency toward antisocial behaviour and, therefore, there is the risk of social isolation. On the other side, the unemployment boosts the antisocial behaviour. Animal Assisted Therapy (AAT) consists of a therapeutic intervention in which animals participate to achieve affective, physical, cognitive and social benefits to a person or a group of people. In this work, an intervention based on a dog assisted therapy programme to the Centre Socioeducatiu Es Pinaret' youth is proposed. The project is going to combine theoretical and practical education about animal training to promote socio-occupational re-integration of the users and dogs' adoption at the end of the program, with workshops to improve social abilities and prosocial behaviour.

Índex

Resum	2
Abstract	3
Introducció	5
Objectius	12
Metodologia	13
Població a la que va dirigit	13
Eines d'avaluació	14
Professionals i animals implicats	15
Aspectes generals sobre les sessions	16
Cronograma de les sessions	20
Exemples de sessions	21
Conclusions	24
Referències bibliogràfiques	26
Annex I: Eines d'avaluació no estandarditzades	30

1. Introducció

La Intervenció Assistida amb Animals (IAA) és el conjunt d'actuacions estructurades que incorporen un animal per proporcionar beneficis terapèutics a una persona o grup de persones. Els programes són realitzats per professionals formats en aquesta matèria (coneixements sobre el comportament i la seva regulació, la salut i les necessitats dels animals amb els que es treballarà). La IAA engloba intervencions específiques com la Teràpia Assistida amb Animals (TAA), l'Educació Assistida amb Animals (EAA) i l'Activitat Assistida amb Animals (AAA). La TAA té com a objectiu principal fomentar la millora dels aspectes físics, afectius i psicosocials dels subjectes que reben el tractament i és realitzada per personal professional de la salut o l'educació. L'EAA es du a terme per un professional de l'educació (inclou l'educació especial) i la seva finalitat és proporcionar un suport acadèmic als participants. Per últim, l'AAA és un tipus d'intervenció de caire informal, és a dir, més espontani i menys estructurat que els anteriors i amb objectius recreatius, educatius i motivacionals; no es requereix formació de l'àmbit socioeducatiu (IAHAIO, 2018). Si més no, també podem trobar els animals d'assistència (la gran majoria són gossos), entrenats per oferir ajuda a persones amb dificultats, com la diversitat funcional física (una ceguera, una sordesa, etc.) o per detectar segons quin tipus de malalties. En el cas d'assistir a una persona amb sordesa, hi ha els gossos que detecten senyals sonores i guien a la persona. Ara bé, això no es tracta d'una IAA (Gómez Segura i Gumà Saumell, 2012).

Tenim exemples clars de l'inici de la TAA al segle XVIII, quan el psiquiatra William Tuke va decidir emprar animals de granja (gallines, conills, etc.) per al tractament de pacients amb malalties mentals. Tuke afirmava que els pacients podien adquirir estratègies d'autocontrol si estaven en contacte amb aquests éssers (Gómez Segura i Gumà Saumell, 2012). Trobem un altre exemple en el 1792, els presoners

anglesos que sofrien trastorns mentals van realitzar activitats amb animals com una nova forma de tractament. Aquesta tradició es va veure continuada i incrementada en diferents centres penitenciaris del continent Americà, ja que era conegut que els animals produïen una reducció del nivell de conductes violentes entre ells, atemptats de suïcidi i necessitat de medicació, ja que alleujaven la simptomatologia ansiosa, depressiva, antisocial, etc. (Smith i Smith, 2019).

A Espanya, al 1987 es va obrir la Fundació Purina (avui en dia coneguda com Fundació *Affinity*) que es dedicava a la conscienciació sobre el paper dels animals de companyia i a la difusió de programes de TAA. El primer programa per a la rehabilitació i/o integració d'interns en presons espanyoles es va realitzar al 1993 i el primer programa en pacients geriàtrics es va dur a terme al 1995 a la Residència de la Gent Gran de Reus. Aquesta Fundació també es va encarregar de programes dirigits als infants amb trastorns de conducta (Baz Montero, Garcia Coute i López Colom, 2013).

Actualment, la TAA ha augmentat les seves àrees d'intervenció i va dirigida a diferents tipus de poblacions: (1) persones majors, on es centra en estimular la memòria, els sentits, la concentració i l'atenció, disminuir sentiment de solitud i augmentar la motivació; (2) persones amb trastorns psicosocials i del desenvolupament, com per exemple el Trastorn de l'Espectre Autista (TEA), en el que es fan sessions per millorar la comunicació monocanal (ja que és més senzilla la comunicació amb un animal que amb una persona), aportar sensació de seguretat i regular els patrons del son, entre d'altres; (3) persones recluses en centres penitenciaris, aportant molts de beneficis, tant per els interns com per els treballadors (Gómez Segura i Gumà Saumell, 2012), i que es detallaran a continuació, ja que es considera l'objectiu d'interès d'aquest treball.

Segons la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries, dintre de l'Administració Penitenciària, els menors de 21 anys seran considerats "joves". Els joves

hauran de formar part d'uns programes específics basats en l'acció socioeducativa que té com a objectiu principal aturar el desenvolupament i evolució d'un estil de vida delinquíu i a més, copsar la integració social un cop hagin sortit del centre socioeducatiu. L'usuari que s'endinsa dins d'un d'aquests centres per complir una condemna, es converteix en un subjecte sotmès a les normes i pautes de la institució, que tendeixen a ser molt diferents a les que tenia en la seva vida d'abans; passen a tenir activitats, obligacions i responsabilitats de forma rutinària, a compartir espai constantment amb els seus companys, etc. D'aquesta manera parlem d'un fort canvi de comportament i del sorgiment d'una nova identitat social (la de l'intern). La nova identitat social s'assoleix per el pas de tres etapes: deixar de banda les anteriors relacions socials, aïllament i indecisió social, i reinserció a la societat de la institució (Ordóñez Vargas, 2006). Quan acaben de complir les mesures judicials han de fer front a una realitat social prou allunyada de la del centre, i serà necessari i legalment obligatori realitzar un treball d'integració i resocialització tant amb el menor com amb el seu entorn. La inserció en la institució provoca una manca d'autoestima i una consolidació de l'autoestigma (etiquetatge amb connotacions negatives) dels menors respecte a ells mateixos.

Els adolescents han comés delictes de diferent naturalesa i, amb la seva estada dintre de la institució, es pretén cessar l'activitat delictiva un cop tornin a abordar sa seva vida en llibertat. Però a més de controlar la reincidència, amb una reeducació sobre l'afrontament de les relacions socials, un aspecte clau a tractar és reduir l'impacte que pot tenir en el jove la privació de llibertat, i evitar un possible aïllament social. Segons la recerca realitzada pel Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat (Redondo Illescas, Martínez Catena i Andrés Pueyo, 2011), la gran majoria dels adolescents infractors es caracteritzen per presentar dificultats per establir relacions socials beneficioses, freqüentment emeten conductes antisocials com agressions, intimidacions, abusos i

manipulacions amb les persones del seu entorn. Per contra, s'observa una tendència deficitària respecte a les conductes prosocials com la comunicació assertiva, les respostes no violentes davant situacions desagradables i la identificació i gestió de les emocions pròpies. Saber gestionar i regular la resposta emocional augmenta les probabilitats d'experimentar la simpatia cap a les demandes dels demés, la qual cosa facilita l'aparició de la conducta prosocial (Redondo Pacheco, Rueda Rueda i Amado Vega, 2013). La conducta prosocial enforteix els vincles socials i redueix el comportament agressiu (Carlo, Mestre, Samper, Tur, i Armenta, 2010). En general, minvar els comportaments antisocials i acréixer els prosocials és un dels aspectes que es pretén treballar als centres socioeducatius per tal de facilitar un estil de vida socialment profitós.

El baix nivell educatiu, la desocupació i la manca d'aspiracions laborals (dèbil interès en aconseguir una feina) constitueixen tres factors de risc per la conducta antisocial. L'oportunitat de tenir un lloc de treball, a més de la retribució econòmica que implica, suposa una font natural d'enriquiment i satisfacció a nivell personal (a partir de l'esforç propi s'obtenen recompenses). D'altra banda, la competència social (entesa com el fet de posseir habilitats per establir relacions positives amb els demés grups socials), basada en el respecte, la comunicació bidireccional (expressiva i receptiva), l'empatia i la resolució de conflictes entre d'altres, es contempla com un factor de protecció davant la conducta delictiva (Buil-Legaz, Burón-Ávarez i Bembibre, 2019; Redondo Illescas et al., 2011).

Dins l'àmbit penitenciari, un dels programes més comuns és el de "serveis a la comunitat", en el que els animals (normalment gossos) són entrenats i cuidats per els participants. Les sessions contenen formació bàsica sobre el comportament humà i animal, necessitats animals i habilitats per ensinistrar als animals. Aquesta es treballa també per al benefici del propi animal i per complementar el procés educatiu i ètic dels

interns. També es pot necessitar l'ajuda dels animals per a dur a terme “mediacions entre víctimes i agressors”, on aporta un suport extra i relaxa les tensions que poden aparèixer (Allison i Ramaswamy, 2016). Hi ha una llarga llista de centres de l'estat espanyol que aporten TAA a menors infractors, on es segueixen diferents metodologies segons les característiques espacials i horàries del centre, tot i que tots es centren en la integració social, conscienciació sobre els delictes i el treball emocional i conductual (Martínez Abellán, 2009).

Per agafar com a referència un projecte durador, al 1993 es va començar un programa de TAA a un centre socioeducatiu amb menors. Aprofitant que s'ensinistra als animals, es treballa l'ús de reforçadors cap als gossos; i tenint en compte que els joves dins els centres obtenen recompenses mitjançant una economia de fitxes, així poden veure aquesta tècnica des d'un altre punt de vista i aproximar-s'hi més (Martínez Abellán, 2009). Sobre aquest programa, s'obté un increment de l'autoestima i del suport emocional als menors, reducció de conductes agressives, millores en la presa de decisions, etc.

Respecte als beneficis afectius de la TAA en l'àmbit penitenciari, es fa visible una decreixença de l'ansietat, l'agitació i la por amb la presència i companyia de l'animal. Aquest desvia l'atenció del focus que genera l'angoixa, els animals són de gran ajuda en tècniques de relaxació amb pacients que pateixen trastorns d'estrès posttraumàtic (TEPT), trastorns d'ansietat i d'altres relacionats. La TAA brinda la col·laboració amb éssers que no emeten judicis sobre la trajectòria vital i criminal dels subjectes en qüestió, ja que els animals no s'aturaran a marginar-los pel seu historial delinquíu, i així es treballa la vergonya i l'auotestigma des de la distensió i relaxació (Baz Montero et al., 2013). En les investigacions de Leonardi, Buchanan-Smith, McIvor i Vick (2017) es justifica l'increment dels nivells d'autoestima per la gestió de la imatge social i la personal que cada intern adquireix en el centre. Els interns d'aquest programa van adquirir una

“identitat prosocial”, van començar a tenir una actitud d’ajuda cap als demés i a potenciar competències que els feien sentir-se millors amb ells mateixos: guanyaren responsabilitats, disciplina i autocontrol, van millorar el seu estat d’ànim i els seus estils comunicatius, van aprendre a gestionar la ràbia i l’hostilitat i a prendre’s el dia a dia dins la institució amb més paciència.

Respecte als beneficis més de caire cognitiu, una altra utilitat pràctica és la de treballar els pensaments automàtics amb l’ajuda dels gossos. González Ramírez i Landero Hernández (2013) han realitzat sessions de psicoeducació respecte a què són aquests pensaments i llavors s’han dut a terme tècniques per recrear aquestes cognicions i aportar-ne d’altres (els interns anoten pensaments negatius i alternatius, amb els gossos llancen a la paperera el negatiu i guarden l’alternatiu). Així doncs, els gossos en aquest cas, potencien la detecció dels pensaments automàtics i la iniciativa de cercar altres formes d’interpretar una situació.

Finalment, respecte als beneficis de caire social, un altre dels punts claus d’aquestes intervencions és treballar l’aïllament. En aquest sentit, Smith i Smith (2019) volien examinar quins eren els beneficis que un programa de teràpia assistida amb gossos aportava als joves interns en un centre penitenciari. Els joves van tenir l’oportunitat de treballar les disfuncions interpersonals, entre d’altres desviacions. A més a més, es van observar canvis significatius en la normalització de la imatge d’estar complint condemna dins un centre, tant des del punt de vista dels propis interns, com des del punt de vista de les persones que envolten als interns. Així doncs, parlariem d’una passa més en la integració social. També van estudiar el treball fet amb gossos que havien sofert abusos o que sofrien un risc de patir l’eutanàsia ja que no tenien llar, provenien de la Fundació “*Healing Species*”. Els professionals d’aquesta entitat van proporcionar formacions pertinents als participants i els materials per cobrir les necessitats dels gossos. Els

objectius principals van ser establir les habilitats socials i proactives dels interns i rehabilitar els animals respecte a les vivències negatives que havien patit. Un cop van acabar les sessions, els gossos van ser adoptats. Observem així una relació bidireccional de guany tant de l'animal com del subjecte. Aquestes activitats ofereixen resultats positius respecte a la rehabilitació, ja que permeten reinserir-se de manera gradual en la societat en el moment en el que se'ls proporciona més llibertat com amb les sortides regulades per tenir cura de l'animal, s'obté així un apropament amb el món exterior. En altres estudis s'han observat els mateixos resultats: es mostra una connexió empàtica amb l'animal, s'enforteix la connexió amb el patiment de l'animal, ja que es compara amb el patiment propi de cada intern (Romero, Cepeda, Quinn i Underwood, 2018; Thomas i Matusitz, 2015). En les pràctiques dutes a terme per Turner (2007) també s'observa la intensificació de les conductes prosocials, de forma voluntària i desinteressada, els interns ajudaven a altres interns i als treballadors. Es milloren les relacions entre els interns i els tècnics professionals dels centres, la qual cosa repercuteix en el guany d'habilitats socials, i també es produeixen millores en la comunicació, treballant una vinculació afectiva positiva sense caure en la dependència o en el distanciament extrem. Això està directament relacionat amb la vida social fora del centre, per tant, estam davant d'un factor protector més respecte a l'aïllament social, s'obre un punt d'unió entre la institució i la comunitat (Allison i Ramaswamy, 2016; Britton i Button, 2005; Romero et al., 2018). També s'estableixen vincles de confiança amb el terapeuta, els joves se senten recolzats i acompanyats (Baz Montero et al., 2013). Per tant, la TAA té un fort impacte en les dinàmiques relacionals, ja que s'empoderen les relacions assertives i es deixen de banda les relacions de dominància o de submissió (Thomas i Matusitz, 2015).

Cal tenir en compte que hi ha un caire controvertit sobre la relació entre els animals i els interns, ja que estan limitats a aquells que duen un millor procés evolutiu

dins la institució, que no tenen incidències durant el compliment de la mesura judicial, i tal volta, altres reclusos podrien veure's beneficiats amb aquests programes (Smith i Smith, 2019). En algunes intervencions es restringeix la participació dels interns segons la naturalesa dels delictes que han comés, es fa una revisió de l'historial delinquíu de cada intern i s'exclouen aquells membres que han maltractat animals o infants (Furst, 2006). Les relacions no són exclusivament humanes, i aquelles persones que estableixen vincles forts amb animals per mitjà d'intervencions assistides amb animals són capaces de desenvolupar una major empatia i compassió. No obstant, els subjectes que no arriben a experimentar relacions empàtiques, tenen més dificultats per iniciar conductes altruistes cap als demés. Per tant, la TAA és una via de tractar l'actitud social positiva (Seivert, Cano, Casey, May i Johnson, 2018; Thomas i Matusitz, 2015).

2. Objectius

Tenint en compte els factors protectors i de risc per un estil de vida delinquíu i per la reintegració social, els **objectius generals** d'aquest programa de teràpia assistida amb gossos són la reintegració sociolaboral dels joves reclusos i la posterior adopció dels gossos.

Els **objectius específics** són:

- Millorar les habilitats socials del joves .
- Augmentar les conductes i els valors prosocials dels joves i reduir els comportaments antisocials.
- Aportar-los una formació bàsica sobre els animals i les seves necessitats, comportament, cuidats, etc.

- Incrementar les aspiracions i oportunitats laborals dels joves arrel d'haver adquirit una formació específica en educació canina.
- Educar els gossos i així facilitar-ne la seva adopció.

3. Metodologia

3.1. Població a la que va dirigit

El programa d'intervenció de TAA amb gossos que es proposa en aquest treball es dirigeix als joves que estan complint mesures judicials al Centre Socioeducatiu Es Pinaret de la Fundació Institut Socioeducatiu S'Estel (Marratxí, Illes Balears). Els adolescents del centre tenen entre 14 i 21 anys i estan executant mesures d'internament que es contemplen a la Llei Orgànica 5/2000: (1) règim tancat, als que no se'ls permet dur a terme sortides a l'exterior i realitzen totes les activitats educatives, d'oci i laborals dins el centre; (2) règim semiobert, als que se'ls possibilita efectuar determinades ocupacions fora de la institució; (3) règim obert, als joves que tenen el centre com el seu domicili malgrat que durant el dia puguin sortir a realitzar les seves pertinents activitats al seu entorn normalitzat; (4) règim cautelar, als que estan esperant la sentència judicial però legalment es requereix la seva estada al centre per la prevenció de fugides o l'execució de més delictes; (5) règim terapèutic sol o combinat amb qualssevol dels anteriors, als que requereixen tractament de determinades psicopatologies o addiccions; (6) règim de cap de setmana als que sols conviuen internats aquests comptats dies a la setmana.

A hores d'ara, al centre hi ha aproximadament uns 60 joves, no obstant, la xifra varia en funció de les remissions de condemna o dels nous ingressos. Des de la institució se'ls aporta educació del nivell adient per a cada individu (obligatòria en el cas dels menors dels 16 anys), tallers, activitats esportives, etc. Els adolescents treballen el seu procés socioeducatiu amb diferents professionals com psicòlegs/logues i educadors/es i

treballadors/es socials, entre d'altres. Per tant aquest treball té com a objectiu complementar el procés evolutiu durant l'internament.

La idea que es planteja és aplicar el programa d'intervenció de TAA als joves que estiguin en un règim semiobert, ja que aquests inicien els contactes exteriors i és el moment indicat per poder treballar la integració en la societat. A més a més, els demás criteris d'inclusió són els següents: (1) dèficits en habilitats socials; (2) excés de conductes antisocials i manca de conductes prosocials; (3) absència d'expectatives i objectius laborals; (4) tenir com a mínim 16 anys per a poder incorporar-se en l'activitat laboral. Es consideren criteris d'exclusió patir al·lèrgia als gossos i mostrar alts nivells d'agressivitat que puguin posar en perill als propis gossos.

3.2. Eines d'avaluació

A fi d'avaluar l'assoliment dels objectius del programa d'intervenció sobre els usuaris, s'aplicaran una sèrie de proves per a cada un d'ells, abans i després del programa d'intervenció; les eines d'avaluació no estandarditzades estan detallades a l'*Annex I*.

Per valorar la competència social, es passarà als joves l'Escala d'Habilitats Socials (EHS) Gismero (2010). Aquesta escala està composta per 33 ítems, és aplicable a adolescents i a adults i avalua les conductes habituals dels usuaris i en quin grau són modificades per les habilitats socials que posseeixen.

La conducta prosocial s'avaluarà per mitjà de l'Escala de Prosocialitat (EP). La versió original està dirigida a la població adulta (Caprara, Steca, Zelli i Capanna, 2005), no obstant, ha estat adaptada a la població adolescent i consta de 10 ítems que valoren la conducta prosocial, l'empatia i el suport emocional (Rodríguez, Mesurado, Oñate, Guerra i Menghi, 2017). Es passarà de manera autoavaluativa a cada subjecte, i de manera heteroavaluativa als subjectes següents: (1) un/a psicòleg/psicòloga del programa, (2) dos educadors o educadores de la llar corresponent de cada jove, (3) dos companys de llar i

(4) al familiar referent més proper del jove; d'aquesta manera es pretén entendre la realitat social de l'individu i observar si s'han produït canvis.

També es realitzarà una entrevista als joves per avaluar quines expectatives i possibilitats d'aconseguir un treball tenen (veure *Annex I*). Com que els usuaris estan sota un règim semiobert i poden tenir activitats laborals, l'entrevista posterior a la intervenció tindrà lloc dos mesos després de finalitzar el programa, donant un marge de temps necessari per poder cercar un treball. La comparació de les entrevistes tractarà de resoldre si la formació bàsica del programa ha afavorit la integració laboral dels participants i si els llocs de treball aconseguits tenen relació amb els coneixements adquirits sobre els animals.

Per determinar si els gossos han estat educats amb èxit, serà el personal tècnic caní qui ho determinarà. En el moment de començar la intervenció, els tècnics establiran uns objectius adaptats al grup segons les capacitats i habilitats d'aquest, és a dir, preveuran quines fites podran aconseguir els joves amb els gossos terapèutics i al final del programa avaluaran si s'han assolit. A l'apartat dels *aspectes generals sobre les sessions*, s'explica què es preveu atènyer durant la fase d'educació canina i s'ha realitzat una proposta de plantilla d'observació com a eina per a valorar-ho (veure *Annex I*).

Per últim, dos mesos després de finalitzar el programa s'establirà una breu entrevista telefònica amb l'Associació Animalista Lluçmajor (Mallorca, Illes Balears) per conèixer si els gossos han sigut adoptats (veure *Annex I*).

3.3. Professionals i animals implicats

Malgrat que no es disposa d'una normativa regulada a nivell estatal sobre la TAA, s'estableix que les intervencions han d'estar dirigides per personal amb formació universitària sociosanitària i per tècnics amb formació sobre educació canina i TAA. Per tant, aquest programa d'intervenció serà aplicat per dos/dues psicòlegs/logues i dos/dues

tècnics, i tots/es hauran de conèixer prèviament el tipus de població amb la que realitzaran les sessions (Pérez Redondo, 2016).

Els animals que s'empraran per la TAA al centre seran els gossos de l'Associació Animalista Lluçmajor, que s'encarrega d'acollir a gats, conills i gossos que no tenen llar, posa en marxa els procediments sanitaris que necessiten, efectua campanyes de sensibilització i conscienciació a infants i adolescents i té com a tasca principal promoure l'adopció de cada animal.

Com enuncia la IAHAIO (2018), no tots els animals poden ser emprats per a realitzar intervencions assistides. Per a la selecció de l'animal, es durà a terme una avaluació sobre el comportament i el temperament de la criatura, a més, els animals escollits hauran d'haver estat prèviament entrenats per a les interaccions socials amb éssers humans. Un cop s'hagin iniciat les sessions terapèutiques, els animals hauran de rebre revisions veterinàries per assegurar la seva salut.

3.4. Aspectes generals sobre les sessions

Les intervencions seran grupals, per promoure la participació dels usuaris i afavorir les interaccions entre els participants. Es contempla que les sessions durin un hora aproximadament i tinguin lloc un dia a la setmana, a fi de respectar els períodes de descans dels animals i participants i no sobresaturar-los. Es seguirà un model de sessió triangular compost pel personal socio sanitari (psicòlegs/psicòlogues), el personal tècnic animal i els usuaris (IAHAOI, 2018; Pérez Redondo, 2016). Durant aquestes sessions, es combinarà l'educació canina amb tallers per desenvolupar habilitats socials i conducta prosocial.

Malgrat que s'estableix que la durada de les sessions sigui d'una hora, seran els psicòlegs i tècnics els qui ho determinaran en funció de les demandes dels participants i dels animals. S'hauran de tenir en compte aspectes com que la majoria dels usuaris presenten dificultats per romandre llargs intervals de temps realitzant la mateixa activitat,

una marcada tendència d'absentisme escolar en la seva vida abans d'entrar al centre i una baixa implicació en les activitats i responsabilitats del seu dia a dia; aquests factors es treballen a la institució per altres vies, no obstant, podran aparèixer en el transcurs del programa. Es proposa que hi hagi una certa flexibilitat davant el desenvolupament de cada sessió tant pel que fa a la durada, com pel que fa al contingut, ja que hi haurà activitats amb major càrrega i impacte emocional que podran requerir rebaixar la intensitat o modificar-ne la seva execució.

El programa d'intervenció tindrà lloc a les pistes esportives del centre ja que disposen de prou espai per dur a terme les activitats plantejades. Es pretén que la distribució bàsica de cada sessió sigui la següent: (1) rebuda, (2) educació canina, (3) prosocialitat i (4) acomiadament.

La sessió s'iniciarà amb la fase de **rebuda** la finalitat de la qual és prestar uns primers 10 minuts dedicats exclusivament a la relació amb els gossos des d'una actitud ociosa per a afavorir el desenvolupament de les dinàmiques posteriors. Es preveu que els gossos i els tècnics arribin 15 minuts abans a les pistes esportives, per a que els animals es vagin familiaritzant amb l'entorn i estiguin preparats quan arribin els joves. Un cop els participants s'incorporin a l'activitat, estaran amb els gossos i tindran el temps que duri la fase de rebuda per entrar en contacte amb l'animal, jugar amb ells i enfortir el vincle humà-animal. Els usuaris aprofitaran també per encarregar-se dels cuidats dels gossos a partir dels coneixements que aniran adquirint setmanalment a la *fase d'educació*, explicada a continuació. Aquesta primera fase, finalitzarà quan els participants es dirigeixin amb els animals al centre de la pista i es col·loquin en forma de semicercle; es permetrà una lleugera llibertat per marcar aquest pas, seran els joves qui decidiran que tant els gossos com ells mateixos, estan llests per poder iniciar l'ensinistrament (per exemple, no han d'estar tensos, nerviosos o agressius). Amb aquesta fase s'estarà

treballant el fet d'ocupar-se d'un altre ésser viu (el gos) i oferir serveis pel seu benestar, per tant, la conducta prosocial cap a l'animal. A més, es fomentarà la identificació i gestió dels elements emocionals, fisiològics i conductuals que poden interferir en la sessió i s'afavorirà l'autonomia per decidir quan s'ha completat la rebuda.

A continuació, tindrà lloc la fase d'**educació canina**, que es preveu que duri uns 20 minuts durant els quals els tècnics canins explicaran als joves les passes a seguir per a ensenyar noves habilitats als gossos i per a tenir cura d'ells. Hi ha diferents mètodes d'educació canina, no obstant, l'elegit per aquest programa d'intervenció és l'educació en positiu que consisteix en educar i guiar a l'animal emprant recompenses per la bona conducta; no es posaran en pràctica els càstigs (CanisBCN, 2020). Seguint les bases del reforçament positiu, s'oferiran reforçadors als gossos per a augmentar la probabilitat d'aparició de noves conductes i així introduir-les en el repertori conductual de cada animal; aquests reforçadors seran menjar (l'escollit per els tècnics canins), carícies, recompenses verbals, etc. La tècnica en positiu brindarà als joves alternatives conductuals beneficioses que podran extrapolar a les seves relacions socials, deixant de banda una comunicació agressiva i sancionadora.

Les conductes d'obediència bàsica que es pretenen instaurar als gossos són les següents: (1) asseure's; (2) estirar-se; (3) quedar-se quiet; (4) venir quan se'l crida; (5) donar la pota; (6) passejar al costat sense estirar la corretja; (7) passejar al costat sense la corretja. En funció de l'evolució del programa es veurà si s'han de reduir o augmentar el nombre de conductes. En el cas de que es vulgui avançar més, es podrien contemplar accions com fer-se el mort, saludar, creuar les potes o portar objectes. Cada sessió estarà orientada cap a l'aprenentatge d'una única acció, a fi de no complicar el procés. No s'avançarà a una nova acció fins que els gossos hagin après l'acció anterior; per tant, la programació de les activitats es farà en funció del progrés obtingut. Es pretén que el

procés d'aprenentatge sigui grupal, comú entre l'equip de joves i gossos, i que, en la mesura del possible, avancin de forma simultània. Els tècnics també donaran instruccions sobre la interpretació i la resolució de les demandes dels gossos, el cuidat físic (pentinar, netejar, revisar que no tingui ferides, etc.) i la identificació de les senyals de malestar com estrès, nerviosisme o tensió.

Seguidament es continuarà amb la fase de **prosocialitat**, un període de 20 minuts dedicats a realitzar dinàmiques amb les que treballar les habilitats socials i incrementar la conducta prosocial dels joves. Amb el suport dels gossos, duran a terme jocs, exercicis i debats diferents per a obtenir una millor competència social. Per fer front a les necessitats que tenen els usuaris del centre, les activitats que es realitzaran es divideixen en quatre grans blocs: (1) comunicació, (2) respostes fisiològiques, cognitives i motores, (3) resolució de conflictes i (4) ajuda. Cada setmana s'abordarà un bloc concret. Durant les sessions sobre comunicació es prepararan dinàmiques per comprendre i posar en pràctica l'escolta activa, la comunicació assertiva, expressió de les demandes, rebre i realitzar crítiques, etc. Les sessions del segon bloc estaran encaminades cap a la identificació, gestió i regulació de les respostes en situacions determinades. Les dinàmiques de resolució de conflictes s'orientaran cap a la recerca de l'òptima solució de situacions problemàtiques i de la gestió de l'impacte emocional d'aquesta. Per últim, el darrer bloc té com a objectiu principal eliminar el rebuig de demanar ajuda, i promoure l'ajuda cap els companys quan ho necessitin.

Es vol remarcar que cada intern al centre Es Pinaret té a la seva disposició altres tipus de recursos per al procés socioeducatiu. Es beneficien de diferents processos terapèutics com sessions grupals de reestructuració cognitiva davant el delicte, tractament de drogodependències a *Projecte Jove*, programes per a adolescents que han comès delictes sexuals, etc. No obstant, es vol aprofitar aquesta intervenció setmanal per vincular

l'aprenentatge terapèutic amb el joc, és a dir, amb activitats de caire informal, com tallers dinàmics per el tractament des d'un ambient relaxat i donant l'oportunitat de gaudir formant-se.

Per últim, s'executarà la fase d'**acomiadament**, tindrà una durada de 10 minuts i suposarà el tancament de la sessió i de tot el que s'hagi treballat. Es pot brindar com un espai per a la reflexió voluntària per als que vulguin compartir amb els demès com s'han sentit, quines dificultats i facilitats han experimentat, què canviarien de cara a les sessions següents, quina evolució van observant, etc. El propòsit d'aquesta fase no consisteix en forçar als joves a parlar, sinó motivar-los a que ells vulguin parlar; es preveu que a mesura que avancin les sessions es vagi creant una atmosfera càlida, de confiança i un sentiment de grup que animarà als joves a participar en la reflexió de l'acomiadament i que, en general, afectarà positivament també al transcurs de les demés fases.

4. Cronograma de les sessions

El programa estarà compost per 20 sessions que s'efectuaran setmanalment, per tant, la intervenció tindrà una durada de 4-5 mesos aproximadament. A cada sessió (S1-S20), les fases de rebuda, educació canina i acomiadament seguiran el mateix patró; en canvi, la fase de prosocialitat tractarà un bloc concret dels quatre esmentats anteriorment. En les dues taules següents, s'especifica la programació dels tallers de prosocialitat, atès a que el seu contingut variarà en funció del dia.

S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10
C	RR	RC	A	C	RR	RC	A	C	RR

S11	S12	S13	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20
RC	A	C	RR	RC	A	C	RR	RC	A

Comunicació	C
Respostes fisiològiques, cognitives i motores	RR
Resolució de conflictes	RC
Ajuda	A

5. Exemples de sessions

Tenint en compte que la rebuda, l'educació canina i l'acomiadament seguiran el mateix guió en cada ocasió, es detalla el material i personal que es requereix en aquests procediments. El **personal** implicat seran els/les dos/dues psicòlegs/logues i els/les dos/dues tècnics. Els/les tècnics canins dirigiran l'educació canina i els/les psicòlegs/logues les activitats de prosocialitat, però tots els professionals estaran presents durant la sessió sencera per donar suport quan sigui necessari. El **material general** de cada sessió és el següent:

- Menjar adequat com a reforçadors.
- Arnesos i corretges.
- Joguines per als gossos.
- Material per pentinar i netejar els gossos: raspalls, sabons i perfums.

5.1. Sessió sobre respostes fisiològiques, cognitives i motores: què em passa, com ho sé i com ho regulo

Per començar, els/les psicòlegs/gues explicaran les nocions bàsiques respecte a què és una resposta de tipus fisiològic, cognitiu i motor i com es poden reconèixer. Llavors, els usuaris es dividiran en tres grups diferents, cada grup tindrà una funció concreta dins la dinàmica. Es plantejarà una situació específica, com pot ser “perdre l'autobús i arribar tard a un lloc”, i el primer grup seran els subjectes protagonistes d'aquesta situació, s'hauran de posar en situació i explicar què se'ls hi pot passar pel cap, quines sensacions

corporals poden experimentar i quines conductes poden dur a terme com a reacció. El segon i el tercer grup seran els que aniran incrementant la gravetat de la situació proposant majors dificultats, com per exemple “a sobre es posa a ploure i no portes paraigües”.

La participació dels gossos serà clau, en primer lloc, hi haurà tres espais diferents en una pissarra, per a les respostes fisiològiques, les cognitives i les motores; el primer grup haurà d'escriure a unes targetes de cartolina quines reaccions dels tres nivells diferents experimenten, faran que els gossos ho portin fins la pissarra a l'espai corresponent i els joves ho aferraran. Els dels segon grup hauran d'escriure com s'identifica cada resposta de les que el primer grup ha escrit a la pissarra, com per exemple “quan estic nerviós noto que se m'acceleren les pulsacions”, i els dels tercer grup hauran d'escriure propostes per controlar-les i modificar-les; en ambdós casos, els gossos els ajudaran a col·locar les noves targetes sota la seva respectiva targeta inicial que havia posat el primer grup. Es faran diverses rondes amb altres situacions per a que cada grup passi per els tres rols possibles.

El **material específic** d'aquesta activitat és el següent:

- Cartolines (es duran les targetes ja tallades perquè no es poden entrar objectes perillosos al centre com poden ser unes tisores).
- Bolígrafs.
- Cinta adhesiva.

5.2. Sessió sobre resolució de conflictes: joc de taula a la pista

Una opció entretinguda per treballar de manera lúdica aquest bloc és fer un joc de taula gegant. A partir del jocs es poden regular i redirigir la frustració, la impotència i la competitivitat que sorgeixen quan estem davant un problema. Es faran equips de dos

usuaris i un gos. Es tractarà de superar dificultats amb la col·laboració de cada membre. Es fomentarà la recerca conjunta de solucions per als problemes que es trobin.

L'activitat consistirà en simular un "tauler" amb diferents caselles per tota la pista, que estarà dibuixat amb guixos per marcar el recorregut. Cada casella suposarà una prova diferent i, per poder avançar, s'haurà de superar la prova de la casella en la que estiguin i es podran moure pel recorregut llençant un dau de goma-espuma quan sigui el seu torn. Hi haurà proves que s'hauran de realitzar amb els gossos, com els circuits d'obstacles (caminar en forma de ziga-zaga, saltar cons, anar a peu coix, etc.). Altres proves consistiran en resoldre enigmes, endevinalles i jeroglífics. També hauran de superar jocs, com encistellar pilotes des d'una certa distància o tombar botelles amb una pilota (com jugar a les bitlles). En el moment en els que els usuaris avancin per les caselles o esperin el seu torn a una casella concreta també estaran treballant passejar amb el gos amb la corretja i que es mantingui quiet en un lloc.

El **material específic** és el següent:

- Guix.
- Dau de goma-espuma.
- Cons.
- Pilotes.
- Cistelles (recipients com poals o ribelles).
- Botelles de plàstics.
- Enigmes, endevinalles i jeroglífics preparats.

5.3. Sessió sobre ajuda: oferir i rebre ajuda

El primer pas per posar en pràctica aquest bloc serà dividir els joves en quatre grups: el primer grup haurà d'aconseguir portar el gos d'un extrem a l'altre de la pista amb una sèrie de condicions (com, per exemple, amb els ulls tancats), i els demés grups tan sols podran recolzar al primer a partir d'un únic mecanisme i les normes són: (1) el segon grup podrà aconsellar què fer en cada moment, com recomanar que caminin tots junts i alhora; (2) el tercer grup oferirà objectes, eines, materials (com, per exemple, bastons); (3) el quart grup brindarà accions concretes (com, per exemple, fer sorolls per guiar-los fins a l'altre costat de la pista).

El **material específic** d'aquesta prova dependrà de les “condicions” que hagin preparat els/les psicòlegs/logues, però, en general, pot ser material de tot tipus i que els participants hi trobin una utilitat determinada per aportar ajuda al primer grup. Per exemple, si han de portar els ulls tancats, poden portar mocadors per tapar-se els ulls i llavors facilitar material aleatori.

6. Conclusions

La població juvenil que compleix condemna en centres socioeducatius és vulnerable a patir aïllament social, ja que els usuaris són internats dintre d'una institució i les seves relacions socials en sofreixen conseqüències perquè es veuen gairebé aturades. L'internament suposa una sèrie d'adversitats que compliquen el manteniment dels vincles socials amb l'entorn, com la consolidació de l'autoestigma i la identitat social marcada per les connotacions negatives de l'estada al centre (García i Lorente, 2017; Ordóñez Vargas, 2006). A sobre, aquesta determinada població es caracteritza per una dèbil competència social manifestada en la manca de la conducta prosocial i una elevada taxa de conductes antisocials, les quals empitjoren el procediment d'establir relacions

socials positives (Redondo Illescas, Martínez Catena i Andrés Pueyo, 2011). Aquest comportament antisocial es veu agreujat si els joves presenten escassa formació acadèmica i desocupació laboral (Buil-Legaz, Burón-Ávarez i Bembibre, 2019; Redondo Illescas et al., 2011).

Recollint els factors de risc que condueixen cap a un possible isolament, s'ha proposat un programa d'intervenció amb gossos per els joves del Centre Socioeducatiu Es Pinaret per a facilitar la reintegració social i laboral. La institució ofereix als joves altres recursos terapèutics, no obstant es planteja aquesta intervenció com un suport afegit per a la seva reinserció en la societat, ja que la TAA ha experimentat una evolució i una expansió durant els darrers anys, i alguns programes realitzats en centres penitenciaris han mostrat millores en els usuaris a nivell afectiu, cognitiu i social. Si més no, avui en dia encara no es disposa d'una normativa a nivell estatal sobre aquests tipus de teràpies, per tant, la pràctica no és fermament regulada i reconeguda. De la mateixa manera, també és necessari un major nombre d'estudis científics realitzats sobre la TAA i l'avaluació objectiva dels seus resultats. D'aquesta manera, la proposta d'intervenció conté eines específiques per avaluar els efectes de la teràpia sobre els joves i poder, així, aportar dades empíriques en aquest àmbit.

7. Referències bibliogràfiques

- Allison, M., i Ramaswamy, M. (2016). Adapting Animal-Assisted Therapy Trials to Prison-Based Animal Programs. *Public Health Nursing*, 33(5), 472–480.
<https://doi.org/10.1111/phn.12276>
- Baz Montero, A., Garcia Coute, M., i López Colom, P. (2013). *Teràpia Assistida Amb Animals* [tesi de pregrau, Universitat Autònoma de Barcelona].
- Britton, D. M., i Button, A. (2005). Prison Pups: Assessing the Effects of Dog Training Programs in Correctional Facilities. *Journal of Family Social Work*, 9:4, 79–95.
<https://doi.org/10.1300/J039v09n04>
- Buil-Legaz, P., Burón-Álvarez, J. J., i Bembibre, J. (2019). Perfil Sociodemogràfic y Delictivo de los Menores Infractores en Medio Abierto en Granada de 2014 a 2017. Análisis Descriptivo y Evolución. *Anuario de Psicología Jurídica*, 29(1), 61–68.
<https://doi.org/10.5093/apj2019a2>
- CanisBCN. Educació Canina i Ensinistrament. (2020). *Ensinistrament d'obediència*.
<http://www.canisbcn.com/ca/serveis/ensinistrament-dobediencia/>
- Caprara, G. V., Steca, P., Zelli, A., i Capanna, C. (2005). A New Scale for Measuring Adults' Prosocialness. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(2), 77–89. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.21.2.77>
- Carlo, G., Mestre, M. V., Samper, P., Tur, A., i Armenta, B. E. (2010). Feelings or cognitions? Moral cognitions and emotions as longitudinal predictors of prosocial

and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 48(8), 872–877.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.02.010>

Furst, G. (2006). Prison-Based Animal Programs. *The Prison Journal*, 86(4), 407–430.

<https://doi.org/10.1177/0032885506293242>

García, E., i Lorente, R. (2017). Del context carcerari a la realitat social: línies d'actuació en nous espais de resocialització. *Educació Social. Revista d'intervenció Socioeducativa*, 0(64), 28–42.

Gismero, E. (2010). *EHS. Escala de Habilidades Sociales*. Madrid: TEA Ediciones.

<http://web.teaediciones.com/ehs-escala-de-habilidades-sociales.aspx>

Gómez Segura, L., i Gumà Saumell, B. (2012). Gossos d'assistència i teràpia assistida.

Treballs de l'assignatura Deontologia Veterinària, 1 recurs electrònic (56).

González Ramírez, M. T., i Landero Hernández, R. (2013). Terapia asistida con animales

como apoyo en la reestructuración cognitiva. *Revista de Psicología Universidad de Antioquia*, 5(1), 35–43.

International Association of Human-Animal Interaction Organization (IAHAIO) (2018).

IAHAIO white paper: the IAHAIO definitions for animal assisted intervention and guidelines for wellness of animals involved in AAI.

Jefatura del Estado (2000, 12 de gener). *Ley Orgánica 5/2000, del 12 de enero,*

reguladora de la responsabilidad penal de los menores. BOE núm. 11.

Leonardi, R. J., Buchanan-Smith, H. M., McIvor, G., i Vick, S.-J. (2017). “You Think

You’re Helping Them, But They’re Helping You Too”: Experiences of Scottish

- Male young offenders participating in a dog training program. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(8).
<https://doi.org/10.3390/ijerph14080945>
- Martínez Abellán, R. (2009). Atención a la diversidad y terapia asistida por animales. *Revista Educación Inclusiva*, 2(3), 111–133.
- Ordóñez Vargas, L. (2006). Mujeres encarceladas: proceso de encarcelamiento en la penitenciaría femenina de brasil. *Universitas Humanística*, 1(61), 183–199.
- Pérez Redondo, E. (2016). Intervención asistida con perros en personas con demencia. *Instituto de Mayores y Servicios Sociales (Imsero)*.
- Redondo Illescas, S., Martínez Catena, A., i Andrés Pueyo, A. (2011). Factores de éxito asociados a los programas de intervención con menores infractores. *Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad*, 26–34.
- Redondo Pacheco, J., Rueda Rueda, S., i Amado Vega, C. (2013). Conducta Prosocial : Una Alternativa a las Conductas Agresivas. *Revista Ciencias Sociales y Humanas*, 4(1), 234–247.
- Rodriguez, L. M., Mesurado, B., Oñate, M. E., Guerra, P., i Menghi, M. S. (2017). Adaptación de la Escala de Prosocialidad de Caprara en Adolescentes Argentinos. *Revista Evaluar*, 17(2), 177–187. <https://doi.org/10.35670/1667-4545.v17.n2.18730>
- Romero, J. E., Cepeda, J., Quinn, P., i Underwood, S. C. (2018). Resocialización de personas privadas de libertad a través de actividades con animales en Argentina: el programa «Huellas de Esperanza». *Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics)*, 37(1), 171–180. <https://doi.org/10.20506/rst.37.1.2750>

Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. Ministerio del Interior. (s.d.)

Programa de intervención con jóvenes. Consultat el 10 de març del 2020.

<http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/Reeducacion/ProgramasEspecificos/jovenes.html>

Seivert, N. P., Cano, A., Casey, R. J., May, D. K., i Johnson, A. (2018). Animal assisted therapy for incarcerated youth: A randomized controlled trial. *Applied Developmental Science*, 22(2), 139–153.

<https://doi.org/10.1080/10888691.2016.1234935>

Smith, H. P., i Smith, H. (2019). A qualitative assessment of a dog program for youth offenders in an adult prison. *Public Health Nursing*, 36(4), 507–513.

<https://doi.org/10.1111/phn.12622>

Thomas, R., i Matusitz, J. (2015). Pet therapy in correctional institutions: A perspective from relational-cultural theory. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 13(2), 228–235. <https://doi.org/10.1080/23761407.2015.1029840>

Turner, W. G. (2007). The experiences of offenders in a prison canine program. *Federal Probation*, 71(1), 38–43.

Annex I: Eines d'avaluació no estandarditzades

1. Entrevista per valorar els objectius i possibilitats laborals dels joves

*Les preguntes 4 i 5 només es demanaran a l'entrevista post-intervenció.

1. De quina formació acadèmica disposes actualment?
2. Quant de temps has estat cercant activament un treball?
3. De quina manera has estat cercant el treball?
4. Quines diferències observes sobre la teva situació laboral abans i després de la intervenció?
5. Tens un lloc de treball?

En cas afirmatiu respon les següents preguntes:

- 5.1. Com l'has aconseguit?
- 5.2. Té algun tipus de relació amb la formació específica amb educació canina?
- 5.3. En què creus que ha influït el programa d'intervenció amb la teva integració laboral?

2. Plantilla d'observació per avaluar l'educació canina (pel personal tècnic caní)

Marcar amb un cercle segons si les habilitats següents han estat aconseguides amb èxit:

Asseure's	Sí	No
Estirar-se	Sí	No
Quedar-se quiet	Sí	No
Venir quan se'l crida	Sí	No
Donar la pota	Sí	No
Passejar al costat sense estirar la corretja	Sí	No
Passejar al costat sense corretja	Sí	No

3. Entrevista per valorar l'adopció dels gossos (per l'Associació d'animals)

1. El gos ha estat adoptat?
2. Abans de la intervenció, quines dificultats presentava el gos per a l'adopció?
S'han resolt o treballat aquestes?
3. Ha influït l'educació canina que han realitzat els joves del Pinaret sobre el procés d'adopció?